

कोंकणी

इतिहास आनी भुगोल

- एक मंथन

माधवी शशदेशाय

भारतीय-आर्य भाशे कुळाक भारत भुंयेचेर सुमार साडे तीन हजार वर्सांचो इतिहास आसा. देखून, भारतीय-आर्य भाशे कुळांत कोंकणीची सुवात थारायतना, सामकी सुरवे सावन सुरवात करची जाल्यार, हो साडे तीन हजार वर्सांचो संदर्भ आमकां हिसपांत घेवचो पडटलो. कोंकणी भाशेचो इतिहास भारतीय-आर्य भाशे कुळाच्या इतिहासाचोच एक वांटो.

सुनीति कुमार चटर्जीच्या मत्तान, 'आर्यांचें भारतांत येवप पुर्विल्ल्या इतिहासांतली तितलीशी पोरणी घडणूक न्हय... हे घडणुकेचो काळ ख्रिस्ता आदल्या दुसऱ्या हजारकाच्या मध्या परस फाटीं व्हरूंक येना. घडये हाचेय परस वेळान ही घडणूक घडिल्ली आसूं येता.'^१ ख्रिस्ता आदीं सुमार देड हजार वर्सां पयलीं आर्य भारतांत आयले अशें मानलेंय जाल्यार, भारतांत जी भास ते घेवन आयले तिणें भाशेच्या इतिहासीक विकासाचे दोन पांवडे हुपिल्ले - पयलो, प्राचीन भारतीय-येवरोपी पांवडो, आनी दुसरो, भारतीय-इराणी पांवडो.^२ भारतीय-येवरोपी भाशे कुळाचो भारतीय-आर्य पांवडो भारत भुंयेचेर विकसीत जालो.

भारतीय-आर्य भाशे कुळाच्या विकासाचेय तीन पांवडे मानतात-

१. पोरणे भारतीय-आर्य भाशेचो पांवडो (काळ: ख्रिस्ता आदलीं १५०० ते ६०० वर्सां, अदमासान)
२. मदले भारतीय-आर्य भाशेचो पांवडो (काळ: ख्रिस्ता आदलीं ६०० ते ख्रिस्ता उपरांतचीं १००० वर्सां, अदमासान)
३. नवे भारतीय-आर्य भाशेचो पांवडो (काळ: ख्रिस्ता उपरांतच्या १००० वर्सां सावन, अदमासान)^३

चटर्जी बरयतात, भारतीय इतिहासाचो विचार करतना, भारतीय इतिहास संवसारीक इतिहासाचोच एक वांटो, आनी मुखेलपणान, भारताक तेंकून आशिल्ल्या उदेंते कडल्या हेर वाटारांतल्या इतिहासा कडेन तो सामको जोडिल्लो आसा ही गजाल आमी मतींत दवरूंकूच

जाय.^४

पूण कोंकणीच्या इतिहासा संबंदान आयजवेर जें बरोवप जालां तातूंत हे गजाली संबंदान एकमत दिश्टी पडना. भारतीय-आर्य कुळाच्या भुगोलीक विस्तारा (Indo-Aryan Linguistic Continuum) पसून कोंकणीक मातशी कुशीक काडून तिच्या इतिहासीक विकासाचो विचार केल्लो पळोवंक मेळटा.

देखीक, नागेश सोंदे सांगतात, कोंकणी प्राकृताच्या शौरसेनी-महाराष्ट्री पंगडांतल्या उपजल्या. पश्चिमी हिन्दी, राजस्थानी, सिंधी आनी गुजराती ह्यो तिच्यो लागींच्यो भयण भासो. सोंदेंच्या मत्तान, मराठी प्राकृताच्या मागधी पंगडांतल्यान आयल्या आनी पुर्वे कडली हिन्दी, बिहारी, बंगाली आनी उडिया मराठीच्यो लागींच्यो भयणी.^५

श्रीपाद देसायान्कूय कोंकणी आनी मराठीचीं मुळां वेगळीं दिसतात. तांच्या मत्तान, गुजराती आनी राजस्थानी वांगडा कोंकणी अपभ्रंशाच्या नागर आनी उपनागर बोलयांतल्यान वयर सरल्या, जाल्यार मराठी अपभ्रंश आनी मिश्र प्राकृताच्या मिश्रणांतल्यान आयल्या.^६

जुझे पॅरैरा बरयतात, 'अनार्य प्रदेशांत सारस्वत ब्राह्मण आनी चाड्डी (पंजाबी 'छड्डी'? चाड्डे) उत्तर भारतीय बोली घेवन आयले. दक्षिणेंत येतना वाटेर तांणी पश्चीम भारताची इल्ली नागरी प्राकृत आनी चडशी दख्खनाची महाराष्ट्री - प्राचीन भारताची गितां भास - घेतली. आठवें शतमान म्हळ्यार ते कोंकणांत पाविल्ले. प्राकृतांच्या ह्या मिश्रणांतल्यान दोन शतमानां उपरांत कोंकणी उदेली.'^७

आर्. के. राव सांगतात, 'कोंकणीचीं पाळां - मुळां एके वेटेन एके प्रोटो ऑस्ट्रलॉयड भाशेंत - पुर्विल्ले मुंडारींत - आसात, तर दुसरे वेटेन वेदीक दायजांत आसात.'^८

एन्. पुरुषोत्तम मल्ल्यांच्या मत्तान, 'आयची कोंकणी पुर्वी मागधींतल्यान आयल्या आनी तिचेर बरोच 'दादीक' वा, भारतांतले

सगळ्यांत पोरणे 'प्रकृती'चो - पैशाचीचो - प्रभाव आसा.^{१३}

एल्. सुनीता बाई बरयतात, 'कोंकणीची इतिहासीक फाटभूंय आनी प्राचीन भारतीय इतिहासीक परंपरा हांचो लागींचो संबंद आसा. पुर्विल्ले भारतीय ब्राह्मणी संस्कृतायेचो कोंकणी भाशेचेर खूब प्रभाव आसा. कोंकणीतले प्राचीन नाद, तिचे भितल्ले हडप्पा संस्कृतायेंतली तशी वेदीक आनी संस्कृत उतरावळ, हे पुरावे - कोंकणीची पाळां-मुळां वेदीक संस्कृतायेंत तशीं प्राचीन भारतीय (न्हंयचे देगे वयले) संस्कृतायेंत आसात, हें सिद्ध करपी.'^{१४}

'कोंकणी उत्तर-पश्चिमी पंगडांतली एक गौडी भास. उत्तरे कडल्या, कोंकणांत वसणूक करून राविल्ल्या ब्राह्मणांनी ही भास कोंकणांत हाडली'^{१५} ह्या स्कंद पुराणाच्या सह्याद्री खंडाच्या आधारान घडिल्ल्या जे. जेर्सन दा कुन्यांच्या मत्ताचो प्रभाव वयर दिल्ल्या कांय जाणकारांच्या मत्तांचेर पळोवंक मेळटा. हीं मत्तां चडशीं हेरांच्या अभ्यासाचेर आनी थोडीं-भोव उतरावळींतल्या सारकेपणाचेर आधारिल्लीं आसात. भाशेचे बांदावळीच्या आनी वेवस्थेच्या अभ्यासाचेर उब्या आशिल्ल्या इतिहासीक आनी तुलनात्मक भासविज्ञानाच्या कसाक तीं उणीं पडटात. मराठी-कोंकणीचो संघर्श आनी कोंकणी अस्मितयेची चळवळ हो सांस्कृतीक-राजकी संदर्भूय ह्या मत्तांक आसा हाची जाणविकाय कोंकणीच्या इतिहासा संबंदान मांडिल्ल्या वेगळ्या वेगळ्या मत्तां कडेन पळेतना अभ्यासप्याक बाळगुची पडटली.

कोंकणीच्या इतिहासा विशींचीं बरपां वाचतना वेगळ्या वेगळ्या जाणकारांनी वेगळ्या वेगळ्या प्राकृत आनी अपभ्रंश भासांचे उल्लेख दिल्ले मेळटात. हाकाय लागून कोंकणीच्या विद्यार्थ्यांचो घोळ जाता. वामन शिवराम आपटेंचो संस्कृत-हिन्दी कोश सांगता, संस्कृत ('संस्कृतम्') म्हळ्यार घांसून पुसून चक्क केल्ली, शुद्ध भास.^{१६} प्राकृत ('प्राकृतम्') म्हळ्यार, संस्कृत भाशेंतल्यान आयिल्ली, तिचे कडेन खूब सारकेपण आशिल्ली एक गांवगिरी वा थळावी बोली. हेमचन्द्र ह्या बाराव्या शतमानांतल्या प्राकृत भासांच्या नांवाजल्या व्याकरणकारान 'प्राकृतम्' ह्या उतराची केल्ली व्याख्या आपटे आपणाल्या कोशांत दितात - 'प्रकृतिः संस्कृतं' तत्र भवं तत आगतं च प्राकृतम्.'^{१७}

तुलनात्मक वाङ्मयविद्येचे एक म्हत्वाचे जाणकार- रामकृष्ण गोंविंद भांडारकर सांगतात, प्राकृत भासांचीं व्याकरणां चडशीं व्युत्पत्तीशास्त्राच्या तत्वाक धरूनूच बरयल्लीं पळोवंक मेळटात. संस्कृत ही मूळ भास वा 'प्रकृति', वेगळे वेगळे नादांचे आनी व्याकरणाचे बदल घडून हे प्रकृतींतल्यान - संस्कृत भाशेंतल्यान - प्राकृत भासो कश्यो घडल्यात तें हीं व्याकरणां दाखयतात.^{१८} प्राकृत भासांच्या व्याकरणाचेर स-एक बरपां मेळटात; तांतलें सगल्यांत पोरणें वररुचीचें प्राकृतप्रकाश, ते उपरांत हेमचन्द्राचें हैमव्याकरण (बारावें शतमान) ही म्हायती भांडारकर दितात.^{१९} वररुचीच्या व्याकरणांत महाराष्ट्री, शौरसेनी, मागधी आनी पैशाची ह्या चार प्राकृत बोलयांचीं व्याकरणां आयल्यांत. हांतले महाराष्ट्रीक वररुचीन मुखेल प्राकृत मानल्या. ताच्या व्याकरणांतलीं णव प्रकरणां महाराष्ट्री संबंदान आसात आनी उपरांत उरिल्ल्या तीन प्राकृत बोलयांचेर एक एक प्रकरण आयलां.

हेमचन्द्राल्या व्याकरणांतूय अशेच तरेची मांडावळ आसा म्हूण भांडारकर सांगतात. फकत तातूंत 'महाराष्ट्री' हें नांव येना. हे बोलयेक फकत 'प्राकृत' म्हणिल्ली मेळटा.^{२०} भांडारकारांच्या मत्तान, वररुचिल्ली 'महाराष्ट्री' वा हेमचन्द्राची 'प्राकृत' जैन साहित्याची भास आशिल्ली जावंक जाय.^{२१} खासा हेमचन्द्र जैन धर्माचो पंडित आशिल्लो.

शास्त्रीय भास-विचाराच्यो परंपरा धर्मीक परंपरां कडेन जोडिल्ल्यो आसात हें आमी विसरूंक फावना. संस्कृत, अरबी, चिनी, जपानी, ग्रीक, लातीन ह्यो संवसारांतल्यो म्हत्वाच्यो व्याकरणीक परंपरा. धर्मीक मळार भाशेन म्हत्व जोडलां, धर्मीक कारणांक लागून लोकांक ही भास शिकची पडल्या तेन्ना तिचो व्याकरणीक नदरेन अभ्यास जाला. जैन आनी बौद्ध धर्माच्या उदेवा उपरांत प्राकृत भासांक भारतीय समाजांत म्हत्व आयलां आनी तांचीं व्याकरणां तयार जाल्यांत.

व्याकरणकार जाका 'अपभ्रंश' म्हणटात त्या भाशीक रुपां भितर भारतीय-आर्य भाशेच्या विकासाचो फुडलो पांवडो पळोवंक मेळटा-प्राकृत आनी आर्विल्ल्यो भासो हांचे मदल्या भाशीक रुपांचो पांवडो.^{२२} सुनीति कुमार चटर्जीच्या उतरांनी हो 'Late MIA [Middle Indo-Aryan]' पांवडो.^{२३}

'संस्कृत', 'प्राकृत' आनी 'अपभ्रंश' ह्या उतरांचे अर्थ, वा, भाशेच्या इतिहासीक विकासाच्या संदर्भांत तांचे काळ स्पश्ट जाले तरी कांय प्रस्न उरतातूच -

संस्कृत भाशेचें व्याकरण 'घांसून पुसून चक्ककीत केल्ले शुद्ध भाशे'चें चित्र आमकां दाखयता. हाचो अर्थ, घांसून पुसून चक्ककीत जावंक नाशिल्ल्यो 'अशुद्ध' भासोय पुर्विल्ल्या समाजांत आशिल्ल्यो जावच्यो पडल्यो नात? ह्या आदल्या 'अ-संस्कृत' भासांचीं चित्रां खंय सोदप?

प्राकृत भासांची व्याकरणां संस्कृत भाशेची प्रकृती घेवन जल्म आयिल्ल्यो कांय उपरांतच्यो, समाजांत म्हत्व जोडिल्ल्यो भासो कश्यो आशिल्ल्यो तें आमकां दाखयतात. हांगाय भर 'मुखेल' प्राकृत भासांचेरूच दिल्ली मेळटा. हेर प्राकृत भासांच्या चितारपाचेर खंय पुरायेन भरवंसूंक येना.^{२४} हाचो अर्थ, ह्या मदल्या काळाचेंय चित्र अर्दुकुटें जावचें पडलें ना?

आमचे मुखार एकूच मार्ग उरता - आर्विल्ल्या भारतीय-आर्य भासांच्या सारकेपणांचो आनी वेगळेपणांचो अभ्यास करून, तांच्या आदारान आदल्या प्राकृत भासांच्या काळाचेर उजवाड घालपाचो. म्हळ्यार, सुरवात 'सुरवे' सावन न्हय, तर 'आयज' सावन करून फाटल्या काळाचो थाव घेवप. सुनीति कुमार चटर्जी हो मार्ग सुचयतात.^{२५}

हें सगलें आमी मतींत घेतात तेन्ना एक गजाल स्पश्ट जाता -

कोंकणी भास खंयच्यान आयल्या - खंयचे प्राकृत भाशेंतल्यान, खंयच्या अपभ्रंशांतल्यान - ताचो सोद घेवप निखालूस सोंपें न्हय. (कोंकणीच कित्याक, खंयचेय आर्विल्ले भारतीय-आर्य भाशे संबंदान हें म्हणूं येता.) हो सुमार तीन-साडे तीन हजार वर्सांचो प्रवास. तीन-साडे तीन हजार वर्सांच्या ह्या रानांत कोंकणीच्या पावलांच्या कुरवांची सुलूस आमकां मेळटाच, ना न्हय. पूण ती नितळ निवळ उतरांनी मांडपाच्या यत्नांत आमी सत्या पसून पयसूच वतात.

आर्विल्ल्या तुलनात्मक आनी इतिहासीक भासविज्ञानाचे वावर पददतीचो आदार घेवन, कोंकणीचे व्याकरणीक बांदावळीच्यो बारीकसाणी हिसपांत घेवन, भारतीय-आर्य भाशे कुळाच्या इतिहासीक नकशाचेर कोंकणीची सुवात दाखोवपाचो शास्त्रोक्त यत्न सुमित्र मंगेश कत्रे हांगेल्या 'The Formation of Konkani' (1966) ह्या प्रबंधांत दिश्टी पडटा. झुल ब्लॉक हांच्या 'ला फॉर्मर्स' द ला लांग मारात' (मराठी भाशेची बांदावळ), १९१९ ह्या बरपान मुळावण घाल्ले परंपरेंतलोच कत्रेचो हो अभ्यास. भास-विज्ञानाच्या मळार कोंकणीचेर हे तरेचें दुसरें पुस्तक अजून निर्माण जावचें आसा.

'कोंकणिची व्याकरणी बांदावळ' (१९४९) ह्या शणै गोंयबाबाल्या बरपांतूय कोंकणीचे व्याकरणीक घडणेची तिच्या हेर भयण-भासांचे घडणे कडेन बारीक तुळा करून कोंकणीच्या एका एका व्याकरणीक खाशेलपणाचो इतिहासीक थाव घेतिल्लो पळोवंक मेळटा. कोंकणी आनी मराठी भितल्लीं व्याकरणीक वेगळेपणां उजवाडांत हाडप हो ह्या बरपाचो हेत आसलो म्हूण ताचें भासविज्ञानीक मोल निखालूस उणें जायना. कोंकणींत तरी, ह्या बरपा आदीं आनी उपरांतूय असले तरेचो वावर जाल्लो पळोवंक मेळना.

कोंकणीच्या स प्रतिनिधीक बोलयांच्या आधारान केल्ल्या अभ्यासा वयल्यान कत्रे ह्या निश्कर्शाचेर पावतात- कोंकणी भारतीय - आर्य भाशे कुळाच्या दक्षीण-पश्चीम पंगडांतली भास. मराठी आनी गुजराती तिच्यो सगळ्यांत लागींच्यो भयणी. पूण कोंकणींत कांय भारतीय-आर्य भाशे कुळाच्या मध्य-भारतीय पंगडाचींय लक्षणां आसात. कोंकणीचे उतरा बांदावळीच्यो कांय बारीकसाणी ही भास मराठी पसून वेगळी म्हणपाचें स्पश्टपणान दाखयतात. कोंकणींत जायते कडेन भाशीक विकासाचो आदलो पांवडो सांबाळून उरिल्लो पळोवंक मेळटा. नादांचे बांदावळीच्यो बारीकसाणी पळेल्यो जाल्यार कोंकणी आनी मराठी एकेच प्राकृत बोलयेंतल्यान जल्मा आयल्यात म्हणपाचें स्पश्ट जाता.^{२१}

कत्रे प्राकृत बोलयेचें नांव घेनात, हें म्हत्वाचें. (शणै गोंयबाबूय तें घेनात.)

नीज उतरावळीच्या अभ्यासाच्या आधारान कोंकणी बोलयो मराठी आनी गुजराती भासांक सगळ्यांत चड लागींच्यो आसात अशेंय कत्रे सांगतात.^{२२}

आर्विल्ल्या भारतीय-आर्य भासांच्या भाशीक रुपांच्या आदारान भारतीय-आर्य भासांचो आदलो पांवडो कसो आशिल्लो ताचो थाव घेवपाचो एक यत्न प्रबोध पंडित ह्या भासविज्ञानिकान केल्लो.^{२३} पंडितांच्या अभ्यासाचो आदार घेवन अशोक केळकर आर्विल्ल्या भारतीय - आर्य भासांचे फांटे आनी पंगड हे भाशेन दाखयतात.^{२४}

(ह्या पानार दिल्ली तकटो पळोवचो.)

भारत भुंये वयल्या भारतीय-आर्य भाशेच्या भुगोलीक विस्तारांत

कोंकणी सगळ्यांत निमाणी - सामकी दक्षिणे कडली - भारतीय-आर्य भास. हे भाशेचे उत्तरे कडेन आनी उत्तर-उदेंते कडेन तिची सगळ्यांत लागींची भयण - मराठी, तर दक्षिणे कडेन आनी दक्षिण-उदेंते कडेन द्रविडी भाशे-कुळांतली कन्नड, ह्यो भासो आसात.

कर्नाटक राज्याच्या दक्षीण कॅनरा जिल्ल्यांत (हो तुळू भाशीक वाटार) आनी केरळच्या कोची-एरनाकुलम वाटारांत (हो मलयाळम भाशीक वाटार) कोंकणी लोकांच्यो वसणुको आसात. ह्यो मुखेलपणान पुर्तुगेज राजवटीच्या काळार गोंय सोडून गेल्ल्या कोंकणी लोकांच्यो वसणुको - बळयां क्रिस्तांव करपाच्या पुर्तुगेज सरकाराच्या धोरणाक लागून गोंय सोडून गेल्ल्या पोरण्या काबिजादींतल्या हिन्दूंच्यो आनी

सतराव्या-अठराव्या शेंकड्यांतल्या इंकिजिस्तांवाच्या छळाक लागून सोडून गेल्ल्या क्रिस्तांवाच्यो.^{२५}

गोंय भारतांतलें कोंकणी भाशीक राज्य. पूण स्वतंत्र भारतांत भाशावार प्रान्त-रचनेच्या धोरणा प्रमाण भाशीक तत्वाच्या आदारान घडयल्लें कोंकणी राज्य न्हय हें. आयचें आमचें गोंय, रवीन्द्र केळेकार म्हणटात तशें, पुर्तुगेज वसणूकवादी राजवटीचें स्मारक एक.^{२६}

गोंयचेर पुर्तुगेजांनी साडे चारशीं वर्सां राज्य केलें अशें आमी म्हणटात. पूण खंयच्या

गोंयाचेर? गोंयचो आयचो नकसो दाखयता त्या पुराय वाटाराचेर न्हय. तांतल्या फकत कांय कुडक्यांचेर.

१५१० वर्सा पुर्तुगेज गोव्हेर्नादोर आंफोस द आल्बुकेर्क हाणें विजापूरच्या सुल्ताना कडल्यान - युसूफ आदिलशाह कडल्यान - फकत तिसवाडी (ईल्यश) वाटार घेतलो. १५४३ च्या अदमासाक ताणें ह्या वाटाराक जोडून आशिल्ले - उत्तरे कडलो बार्देस आनी दक्षिणे कडलो सालसेत (तेन्नाच्या सालसेत वाटारांत आयचो मुरगांव तालुकोय आसपावतलो) हे दोन वाटारूय घेतले. ह्यो पुर्तुगेजांच्यो 'पोरण्यो काबिजादी'.

१७६३ वर्सा पुर्तुगेजांनी मराठ्यां कडल्यान फोंडें घेतलें. १७६४ वर्सा सौंदेच्या राज्याचेर म्हैसूरच्या हैदर अलीन घुरी घाली. (सौंदे आयच्या कर्नाटकाच्या उत्तर कर्नाटक जिल्ल्यांत आसा.) तेन्ना सांगें, केपें आनी काणकोण ह्या वाटारांचेर सौंदेच्या राजाचो शेक आशिल्लो. हैदर अलीचे घुरये वेळार सौंदेच्या राजान हे वाटार तात्पुरते पुर्तुगेजांच्या हातांत दिले. पूण सौंदेचो राजा हैदर अलीचे घुरयेंतल्यान सांवरलोच ना आनी सांगें, केपें आनी काणकोण पुर्तुगेजांच्या शेका खालाच उरलें. १७८१ ते १७८८ हे मजगतीं पुर्तुगेजांनी सावंतवाडीच्या भोसल्यां कडल्यान पेडणें, दिवचल आनी सत्तरी हे वाटार घेतले. फोंडें, सांगें, केपें, काणकोण, पेडणें, दिवचल आनी सत्तरी ह्या अठराव्या शतमानाच्या दुसऱ्या अर्दांत पुर्तुगेज 'Estado da India' चो वांटो जाल्ल्या भागांक 'नव्यो काबिजादी' म्हणटात. आयचें आमचें गोंय, हे भाशेन, १७८८च्या अदमासाक घडलां.^{२७} हें गोंय १९ डिसेंबर १९६१ मेरेन पुर्तुगेजांचे सत्ते खाला उरलां आनी आयज-भारत देशांतलें कोंकणी राज्य जालां.

गोंयच्या ह्या इतिहासाचो ताचे सामाजीक, सांस्कृतीक, भाशीक जिविताचेर प्रभाव पडले बगर रावंक ना.

पुर्तुगेजां आदीं गोंयचेर - केन्ना आयच्या पुराय गोंयचेर, तर केन्ना ताच्या कांय कुडक्यांचेर - कितल्योश्यो राजवटी येवन गेल्यात. तिसरें शतमान ते सोळाव्या शतमाना मेरेन हांगा सातवाहन, भोज कोंकण मौर्य, राष्ट्रकुट, चालुक्य, शिलाहार, कदंब, बहामनी, विजयनगराचे राजा आनी बिजापूरचो आदिलशाह हांची सत्ता आशिल्ली अशें जाणकार सांगतात.^{१९}

सुनीति कुमार चटर्जीच्या मत्ता प्रमाण भारतीय-आर्य भाशे कुळाचो आर्विल्लो काळ धाव्या शतमानाच्या अदमासाक सुरू जालो अशें मानलें जाल्यार कदंब काळा सावनचो (१० वें ते १४ वें शतमान) गोंयचो इतिहास भाशीक प्रभावाचे नदरेंतल्यान कोंकणीच्या अभ्यासा खातीर सगल्यांत चड म्हत्वाचो अशें म्हणूं येता.

हांगा एके गजालीची मुजरत नोंद करन दिसता - कत्रे बरयतात, मध्य युगांत कोंकणी वाटाराचेर राज्य केल्ले खंयचेच राजवटींत कोंकणी राजकारभाराची भास नाशिल्ली. मध्ययुगांतल्या खंयच्याच इतिहासीक बरपांत कोंकणी भाशेक वा कोंकणी भाशिकाक राजाश्रय मेळिल्ल्याची नोंद ना अशेंय ते सांगतात.^{२०}

इतिहासीक घडामोडी आनी उलोवप्यांचे सांस्कृतीक बांदपास हिसपांत घेवन भारतांतल्या कोंकणी भाशीक वाटाराचे ना.गो. कालेलकर तीन वांटे करतात - उत्तर कोंकणी वाटार, मध्य कोंकणी वाटार आनी दक्षीण कोंकणी वाटार.^{२१} उत्तर कोंकणी वाटारांत महाराष्ट्राच्या रत्नागिरी जिल्ल्यांत घोळपी कोंकणी बोलयांचो ते आसपाव करतात. ह्या बोलयांचो मराठी भाशे कडेन खूब लागींचे संबंद आयला. कालेलकरांचे 'दक्षीण कोंकणी'त कर्नाटकाच्या उत्तर कॅनरा जिल्ल्यांतल्यो कोंकणी बोलयो येतात. ह्या वाटारांत शिक्षणीक आनी सांस्कृतीक मळा वयली मुखेल भास कन्नड जाल्ल्यान थंयच्या कोंकणी बोलयांचो कन्नड भाशे कडेन लागींचो संपर्क आयला. 'मध्य कोंकणी'त गोंयच्यो कोंकणी बोलयो येतात. हांगा कोंकणीचो पुर्तुगेज भास आनी पुर्तुगेज संस्कृताये कडेन लागींचो संबंद आयला.

कोंकणी भाशेचो अभ्यास करतना, कोंकणी वाटाराचो इतिहास-ताचेर राज्य करून गेल्ल्यो वेगळ्यो वेगळ्यो राजवटी, इतिहासीक घडामोडींक लागून जाल्ले कोंकणी वाटाराचे आनी कोंकणी भाशीक समाजाचे कुडके, ह्या इतिहासाचो आनी भुगोलाचोय आमच्या समाजीक-सांस्कृतीक जिविताचेर पडिल्लो प्रभाव - हांचो सगळ्याचो आमकां विचार करचो पडटलो.

१. 'The beginning of the Aryan ingress to India was comparatively a late event in ancient history... it looks unlikely that this event can be placed at a date earlier than the middle of the 2nd millenium B.C. It may even be later.' Suniti Kumar Chatterji. *Indo-Aryan and Hindi*. 1960 (Calcutta: Firma K. L. Mukhopadhyay. 1969 Rpt.) 18.
२. वयलोच संदर्भ, पानां : 18, 19.
३. अदीक म्हायती खातीर पळोवचो, वयलोच संदर्भ, पानां: 1-137.
४. 'We have to take Indian history as a part of world history, as being intimately connected with that of the lands of the Near East particularly.' वयलोच संदर्भ, पान: 18.
५. नागेश सोंदे, *कोंकणी भाशेचो इतिहास* (मुंबय: वासतिक प्रकाशन, १९८१) ३३, ३४.
६. श्रीपाद रघुनाथ देसाय, *कोंकणी भाशेची कुळकथा, कोंकणी शब्दकोश-IV* (पुणें: सौंदर्यलहरी प्रकाशन, १९९०) १३.
७. 'Into a non-Aryan country came the Sarasvat Brahmins and the *Tsaddi* (the Punjabi Chaddas? Chardos) bearing with them a Northern Indian speech. In their trek southwards they took over some of the Nagari Prakrit of Western India and more of the Maharashtri of the Northern Deccan - ancient India's

- song-language. By the eighth century they were already in the Konkan. The amalgam of the Prakrits had, two centuries afterwards, given rise to Konkani.' José Pereira, *Literary Konkani: a Brief History*. 1973 (Panaji: Goa Konkani Akademi 1992)8.
८. '...Konkani roots go into a proto Australoid tongue to ancient Mundari on the one hand... and to the vedic ancestry on the other.' R.K. Rao, "A Brief History of the Konkani Language," *The Konkani Language: Historical and Linguistic Perspectives*, eds. V. Nithyanantha Bhat & L. Suneetha Bai (Kochi: Sukrtindra Oriental Research Institute, 2004) 24.
९. '...Konkani of today which is the direct off-shoot of Eastern Magadhi has got a good deal of "Dardic" influence i.e. *Paisachi Prakriti*, the most ancient among 'Prakritis' of India'. N. Purushothama Mallaya, "History of the Konkani Language", वयलोच संदर्भ, पान: ३०.
१०. 'The historical background of the Konkani language is closely connected with the ancient historical tradition of India. This language has

been greatly influenced by the ancient Indian Brahmanical culture. The primitive sounds, Harappan lexemes, Vedic and Sanskrit vocables found in Konkani, are evidences to the fact that the Konkani language had its roots in the Vedic as well as the ancient riverine cultures of India'. L. Suneetha Bai, "Antiquity of the Konkani Language", वयलोच संदर्भ, पानां: 52,53.

११. '[Konkani] is one of the Gaudian languages of the north-western group, imported into the Konkani by a colony of Brahmans from the north.' J. Gerson da Cunha, *The Konkani Language and Literature*, 1881. (New Delhi: Asian Educational Services 1991 Rpt.) 8.
१२. वामन शिवराम आपटे, *संस्कृत-हिन्दी कोश*. १९९७ (दिल्ली: न्यू भारतीय बुक कॉर्पोरेशन १९९८) १०५१.
१३. वयलोच संदर्भ: ६८४, ६८५.
१४. R.G. Bhandarkar, *Wilson Philological Lecturers* (Poona: Bhandarkar Oriental Research Institute, 1974) 80.
१५. वयलोच संदर्भ, पान: 79.
१६. वयलोच संदर्भ, पान: 80.
१७. वयलोच संदर्भ, पान: 82.
१८. वयलोच संदर्भ, पान: 122.
१९. Chatterji 1969:90.
२०. पळेयात: Bhandarkar 1974:80, Chatterji 1969:89.
२१. 'All that can be done, with some certainty of obtaining positive results will naturally have to be in connexion with the New Indo Aryan languages which may be taken as a base for MIA.' Chatterji 1969: 89.
२२. 'Taking into account all the main features of Konkani we may now definitely assign it to the South-Western group (having Marathi and Gujarati as its nearest kin) with a tinge of the Central group (Hindi, especially in the dative postposition *-ka*). The differentiations noted in the formation of the direct singular of masculine nouns in their extended form and the divergent postpositions for the dative clearly mark off Konkani as a separate language from Marathi, preserving in many respects an earlier stage of development. Its position as a separate language (and not as a mere dialect) is thereby proved, but phonological considerations show that both belong to a common parent Prakrit.' S.M. Katre, *The Formation of Konkani* (Pune: Deccan College, 1966) 173, 174.
२३. '[a] consideration of the vocabulary shows that in its purely inherited form the dialects of Konkani are nearest to Marathi and Gujarati.' वयलोच संदर्भ, पान: १७२.
२४. P.B. Pandit, "Relationship in Language", *Seminar Papers in Linguistics* (Katmandu: Institute of Nepal and Asian Studies, Tribhuvan University) 85-98.
२५. Ashok R. Kelkar, "Marathi Language." हातबरप, *The Encyclopaedia Asiatica Vol. IV: Language and Literature* खातीर तयार केल्ली नोंद.
२६. पळेयात: Rocky V. Miranda, "Caste, Religion and Dialect Differentiation in the Konkani Area", *International Journal of the Sociology of Language* 16 (1978): 77-91.
२७. पळेयात: रवीन्द्र केळेकार, "संयुक्त गोंय जालेंना जाल्यार कोंकणी लोक शेणटलो." महाकोंकण सुदर्शन. संपा. सुहास दलाल. केपें: प्रतिभा प्रकाशन, २००३, १३-१५.
२८. अदीक म्हायती खातीर पळेवचें: Pratima Kamat, *Farar Far: Local Resistance to Colonial Hegemony in Goa (1510-1912)*, (Panaji: Institute Menezes Braganza, 1999) 23-25.
२९. अदीक म्हायती खातीर पळेयात: वयलोच संदर्भ: 12-23; V. R. Mitragotri, *A Socio-Cultural History of Goa from the Bhojas to the Vijayanagara* (Panaji: Institute Menezes Braganza, 1999) 33-41.
३०. Katre 1966: 175,177.
३१. ना. गो. कालेलकर, 'कोंकणी' भाषा आणि संस्कृति. (मुंबई: मौज प्रकाशन, १९६२) १०५-१२१.